

MAXIM GORKI

NACHTASIEL

(Na dne)
(In de diepte)

Vertaling Tom Kleijn

PERSONEN

Michael Ivanov Kostylev, *54 jaar, eigenaar van het nachtasiel.*
Vasilisa Karpovna, *zijn vrouw, 26 jaar.*
Natasja, *haar zuster, 20 jaar.*
Abram Medvedev, *hun beider oom, politie-agent, 50 jaar.*
Vasjka (Vasili) Pepel, *28 jaar.*
Klesjts, Andrej Mitritsj, *slotenmaker, 40 jaar.*
Anna, *zijn vrouw, 30 jaar.*
Nastja, *een meisje (een hoertje), 24 jaar.*
Kvasjnja, *straathandelaarster in pelmeni, tegen de 40.*
Bubnov, *mutsenmaker, 45 jaar.*
Een Baron, *33 jaar.*
Satin (Konstantin), *tegen de 40.*
Een Toneelspeler, *tegen de 40.*
Luka, *een pelgrim, 60 jaar.*
Aljosjka, *een schoenmaker, 20 jaar.*
Scheefkop & een Tataar (Asan), *sjouwersknechten, beiden tegen de 40.*

Een paar landlopers, stom, zonder naam

Vertaling uit het Duits van August Scholz (1902)
Copyright © Nederlandse vertaling: Tom Kleijn 1998

EERSTE BEDRIJF

(Een kelder, die op een spelonk lijkt. Het zware stenen gewelf ziet zwart van de roet, het stucwerk is afgebrokkeld. Het licht komt van de kant van de toeschouwers en van rechts boven door een vierkant raam. In de rechterhoek bevindt zich de ruimte van Pepel, die door een dunne tussenmuur afgescheiden is. Naast de toegangsdeur tot die kamer staat de brits van Bubnov. In de linkerhoek staat een grote Russische kachel. In de linkermuur de deur naar de keuken, waar Kvasjnja, de Baron en Nastja wonen. Tussen de kachel en de deur staat een breed bed, waar een smerig katoenen gordijn voor hangt. Overal tegen de muren britsen. Op de voorgrond tegen de linkermuur staat een blok hout, waarop een bankschroef en een klein aambeeld zijn bevestigd, en een tweede, lager blok hout. Daarop zit Klesjts, voor het aambeeld en hij maakt sleutels passend voor oude sloten. Aan zijn voeten twee grote sleutelringen met veel verschillende sleutels, een gedeukte samovar van blik, een kleine hamer en vijlen. In het midden van de ruimte een grote tafel, twee banken, een krukje, allemaal ongeschilderd en smerig. Aan de tafel is Kvasjnja bezig met de samovar, de Baron kauwt op een stuk roggebrood, Nastja zit op het krukje, leunt met haar ellebogen op de tafel en leest in een verformfaaid boek. Op het bed achter het gordijn hoest Anna. Bubnov zit op zijn brits, hij houdt een hoedenvorm tussen zijn knieën geklemd, meet oude, losgetornde broeken erop af en denkt na, hoe hij de stof het beste kan snijden. Naast hem delen van een hoedendoos, waarvan hij kleppen voor petten maakt, stukken wasdoek, vodden. Satin is net wakker geworden, ligt op zijn brits en brult. Op de kachel, voor de toeschouwers niet zichtbaar, ligt de Toneelspeler, rekt zich uit en hoest.)

(Begin van de lente, ochtend.)

BARON

Verder!

KVASJNJA

Nee, zeg ik, bespaar me dat, alsjeblieft! Dat heb ik al een keer moeten doorstaan, een tweede keer laat ik me door niemand meer voor het altaar slepen, nog niet voor honderd gebakken kreeften.

BUBNOV *(tegen Satin)*

Wat grom jij daar?

(Satin bromt.)

KVASJNJA

Ik, een vrij mens, een onafhankelijke vrouw, moet mij zomaar bij iemand in zijn pas laten bijschrijven, moet mij contractueel aan een man uitleveren? -

Nee! Al was het een Amerikaanse prins, ik zou niet met hem trouwen!

KLESJTS

Je liegt!

KVASJNJA

Wa-at?

KLESJTS

Je liegt! Je wil toch met Abram trouwen!

BARON (*rukt Nastja het boek uit de hand, leest de titel*)

"Fatale liefde" ...

(*Lacht.*)

NASTJA (*strekt haar hand naar hem uit*)

Geef hier ... vooruit, geef hier! Ach ... hou toch op met die stomme grappen van je!

(*De Baron kijkt haar aan en zwaait met het boek in de lucht.*)

KVASJNJA (*tegen Klesjts*)

Rooie geitebok! Jij liegt! Hoe haal je het eigenlijk in je hoofd, zo'n grote bek tegen mij te hebben!

BARON (*slaat Nastja met het boek op haar hoofd*)

Je bent een domme gans, Nastjenka ...

NASTJA (*pakt hem het boek af*)

Geef hier ...

KLESJTS

O, de keurige mevrouw! ... maar toch wil je met Abram trouwen ... je kunt het nauwelijks afwachten ...

KVASJNJA

Zo? Ach nee ... echt waar? Jij! Heeft zijn eigen vrouw bijna de dood in gejaagd en ...

KLESJTS

Hou je bek, ouwe teef! Dat gaat je geen donder aan ...

KVASJNJA

Ah! Jij kunt niet tegen de waarheid!

BARON

Begint dat weer! Nastja - waar ben je?

NASTJA (*zonder haar hoofd op te tillen*)

Ah ... laat me toch!

ANNA (*komt met haar hoofd vanachter het gordijn tevoorschijn*)

Het is al dag! Alsjeblieft - schreeuw niet zo ... maak toch geen ruzie ...

KLESJTS

Nu begint ze weer te jammeren!

ANNA

Iedere dag die God ons schenkt ... laat me toch op zijn minst rustig sterven!

BUBNOV

Lawaai zal jou niet hinderen bij het sterven.

KVASJNJA (*loopt naar Anna*)

Hoe heb je het toch uitgehouden met dat monster?

ANNA

Laat me ... alsjeblieft, laat me ...

KVASJNJA

Nou nou nou! Ach jij ... martelares! En het gaat niet beter met dat gehoest van je.

BARON

Kvasjnja! We moeten naar de markt!

KVASJNJA

Zometeen, we gaan zometeen.

(*Tegen Anna.*)

Zal ik je een paar warme pelmeni's brengen?

ANNA

Niet nodig ... dank je. Waarom zou ik nog eten?

KVASJNJA

Een beetje moet je eten! Iets warm doet je goed! Ik leg ze op een bord en bewaar ze voor je ... en als je zin krijgt, dan eet je ze.

Laten we gaan, Meneer.

(Tegen Klesjts.)

Monster!

(Loopt de keuken in.)

ANNA *(hoestend)*

O mijn God ...

BARON *(geeft Nastja een vriendelijk duwtje in haar nek)*

Laat dat toch, dom gansje!

NASTJA *(mompelt)*

Ga weg ... ik val jou toch ook niet lastig!

(Baron fluit een deuntje, loopt achter Kvasjnja aan.)

SATIN *(komt een beetje overeind op zijn brits)*

Wie heeft mij gisteren een pak slaag gegeven?

BUBNOV

Kan je dat wat schelen?

SATIN

Eigenlijk niet ... maar waarom?

BUBNOV

Heb je kaart gespeeld?

SATIN

Ja ...

BUBNOV

Nou ja, dan ...

SATIN

Wat een gemene schoften!

TONEELSPELER *(steekt zijn hoofd vanaf de kachel tevoorschijn)*

Één keer ... zullen ze je nog doodslaan!

SATIN

Jij bent een stomkop!

TONEELSPELER

Hoezo?

SATIN

Ze kunnen me toch niet twee keer doodslaan!

TONEELSPELER *(zwijgt even)*

Begrijp ik niet ... waarom niet?

KLESJTS

Klim liever van die kachel af en ruim het huis op ... Waarom zou jij het je gemakkelijk mogen maken!

TONEELSPELER

Zorg jij voor je eigen rotzooi!

KLESJTS

Wacht maar, tot Vasilisa komt - die zal het je wel duidelijk maken!

TONEELSPELER

Vasilisa kan mijn rug op! De Baron is vandaag aan de beurt om op te ruimen!

Baron!

BARON *(uit de keuken)*

Ik kan niet ... ik ga met Kvasjnja naar de markt!

TONEELSPELER

Interesseert me niet ... voor mijn part ga je naar het strafkamp ... Jij moet vandaag vegen! ... Ik denk er niet over andermans werk op te knappen!

BARON

Ach, val toch dood! Dan moet Nastjenka maar vegen ... Hé, jij, fatale liefde! Wakker worden!

(Pakt Nastja het boek af.)

NASTJA *(staat op)*

Wat wil je? Geef hier! Onbeschoft stuk vreten! En dat moet een Hooggeboren Heer voorstellen!

BARON *(geeft haar het boek terug)*

Nastja! Veeg voor me - ja?

NASTJA *(loopt de keuken in)*

Ja vast wel ... verder nog iets?

KVASJNJA *(in de opening van de keukendeur)*

Kom nou! Laat die toch alleen opruimen ... Toneelspeler! Jij kunt gerust eens wat doen, als ze je erom vragen! Daar ga je niet dood van!

TONEELSPELER

Nou ja ... altijd ik ... ik begrijp niet ...

BARON *(draagt twee manden aan een juk uit de keuken. In de manden zitten aardewerken potten, bedekt met lappen.)*

Het is wel heel zwaar vandaag ...

SATIN

Daarom ben je ook een baron ...

KVASJNJA *(tegen de Toneelspeler)*

Dus niet vergeten te vegen!

(Loopt de gang in, laat de Baron voorgaan.)

TONEELSPELER *(klautert van de kachel)*

Het is niet goed voor mij, als ik stof inadem. Mijn organisme is door alcohol ondermijnd ...

SATIN

Organisme ... orgonan ...

ANNA

Andrej ...

KLESJTS

Wat nou weer?

ANNA

Kvasjnja heeft pelmeni voor me klaargezet ... pak ze, eet ze.

KLESJTS *(loopt naar haar toe)*

Wil jij ze dan niet?

ANNA

Nee ... waarom zou ik nog eten? Jij werkt, jij hebt het nodig!

KLESJTS

Ben je bang? Wees niet bang ... misschien ...

ANNA

Ga, eet! Ik voel me zo slecht ... ik denk, dat het bijna zover is ...

KLESJTS *(loopt weg)*

Onzin ... misschien - ben je er binnenkort weer bovenop ... dat kan!

(Loopt de keuken in.)

TONEELSPELER (*luid, alsof hij plotseling wakker is geworden*)

Gisteren in het ziekenhuis zei de dokter tegen me: Uw organisme, zei hij, is volledig door de alcohol ondermijnd ...

SATIN (*glimlacht*)

Orgonan ...

TONEELSPELER (*nadrukkelijk*)

Niet orgonan, organisme ...

SATIN

Sicambr ...

TONEELSPELER (*maakt een afwijzend gebaar*)

Hou op. Ik meen het serieus. Mijn organisme is ondermijnd, dus is het schadelijk voor mij de vloer te vegen ... en stof in te ademen ...

SATIN

Macrobiotiek ...

BUBNOV

Wat mompel jij daar?

SATIN

Woorden ... Er is er nog een: Trans-scenden-daal.

BUBNOV

Wat is dat?

SATIN

Weet ik niet ... vergeten ...

BUBNOV

Waarom zeg je het dan?

SATIN

Zomaar ... omdat normale woorden mij de keel uithangen. Al onze woorden hangen mij de keel uit. Duizend keer heb ik die al allemaal gehoord ...

TONEELSPELER

In Hamlet heet het: "Woorden, woorden, woorden." Een goed stuk ... ik heb er de doodgraver in gespeeld ...

KLESJTS (*komt uit de keuken*)

Nu mag je zo met de bezem spelen!

TONEELSPELER

Zorg jij maar voor je eigen rotzooi!

(Slaat zich op de borst.)

Ophelia! O, gedenk mijner in uw gebeden!

(Achter het toneel ergens in de verte gedempt lawaai, geschreeuw, het fluitje van een politie-agent. Klesjts begint te werken en knarst met zijn vijl.)

SATIN

Ik houd van onbegrijpelijke, vreemde woorden ... toen ik een jongen was, heb ik op het telegraafkantoor gewerkt ... ik heb veel boeken gelezen ...

BUBNOV

Telegrafist ben je ook geweest?

SATIN

Ja ...

(Lacht hard.)

Er bestaan hele mooie boeken ... en een hoop interessante woorden ... ik was een ontwikkeld mens ... weet je ...

BUBNOV

Dat ken ik, dat hoor ik voor de honderdste keer. Ik was - ik was - geen haan

kraait ernaar, wat jij was. Ik bijvoorbeeld was bontwerker, had een eigen bedrijf ... mijn handen waren zo geel - van de verf, van het huden verven - zo geel! Tot aan m'n ellebogen ... Ik dacht dat ik dat er van mijn levensdagen niet meer af zou krijgen, dat ik met gele handen zou sterven ... En nu zijn mijn handen gewoon alleen maar smerig - meer niet!

SATIN

En?

BUBNOV

Niets.

SATIN

En waarom vertel je dat?

BUBNOV

Zomaar ... als voorbeeld ... omdat je daaruit kunt opmaken: je kunt je nog zoveel beschilderen, de verf gaat er vanaf ... de verf gaat er vanaf ...

SATIN

Mijn botten doen pijn!

TONEELSPELER (*gaat zitten, slaat zijn armen om zijn opgetrokken knieën*)

Opleiding is flauwekul, het belangrijkste is talent. Ik heb een toneelspeler gekend ... die moest zijn rollen letter voor letter van buiten leren, maar helden kon hij spelen, dat de muren wankelden ... zo enthousiast was het publiek.

SATIN

Bubnov, geef me vijf kopeken!

BUBNOV

Ik heb er nog maar twee.

TONEELSPELER

Ik zeg je, talent heeft een held nodig! En talent betekent, in zichzelf, in zijn eigen kracht geloven!

SATIN

Geef mij er vijf, en ik neem graag van je aan, dat je een talent, een held, een krokodil, een districtshoofd bent ... Klesjts, geef me er vijf!

KLESJTS

Sodemieter op! Dan kan iedereen wel komen aanzetten!

SATIN

Begin toch niet te schelden! Ik weet toch, dat je zelf geen cent hebt!

ANNA

Andrej ... ik heb het zo heet ... ik krijg geen adem ...

KLESJTS

Wat moet ik dan doen?

BUBNOV

Zet de gangdeur open ...

KLESJTS

Jaja! Jij zit lekker op je brits, maar ik zit op de grond ... laat mij op jouw plaats zitten, dan doe ik de deur open ... ik heb toch al kou gevat ...

BUBNOV (*rustig*)

Voor mij hoeft je de deur niet open te maken ... jouw vrouw wilde het ...

KLESJTS (*korzelig*)

Nog meer wensen!

SATIN

Het gonst in mijn hoofd! Waarom mensen elkaar toch altijd alleen maar op hun kop slaan?

BUBNOV

Ze slaan elkaar niet alleen op hun kop, maar ook op de rest van hun lichaam.

(Staat op.)

Ik ga weg, ik moet garen kopen ... Onze waard en waardin laten zich helemaal niet meer zien ... misschien zijn ze gecrepeerd.

(Gaat af.)

(Anna hoest. Satin ligt onbeweeglijk, de handen achter zijn hoofd.)

TONEELSPELER *(kijkt teneergeslagen om zich heen, loopt naar Anna.)*

Is het erg?

ANNA

Ik krijg geen adem.

TONEELSPELER

Zal ik je naar de gang brengen? Kom, sta op.

(Helpt haar overeind, legt haar een vod om de schouders en brengt haar, haar ondersteunend, naar buiten naar de gang.)

Nou, kom op, ik ben ook ziek ... door de alcohol ondermijnd ...

KOSTYLEV *(in de deuropening)*

Een wandelingetje? Een mooi stel: de ezel en het schaap!

TONEELSPELER

Ga opzij ... zie je niet, dat hier twee zieken aan komen?

KOSTYLEV

Gaat uw gang ...

(Hij neuriet een of ander kerklied, bekijkt wantrouwig de ruimte en buigt zijn hoofd naar links, alsof hij luistert naar iets in de kamer van Pepel. Klesjts rammelt hard met zijn sleutels en knarst met zijn vijl, kijkt vijandig naar de huisbaas.)

KOSTYLEV

Vlijtig aan het knarsen?

KLESJTS

Wat?

KOSTYLEV

Of je vlijtig aan het knarsen bent?

(Pauze.)

Ach ... hm ... wat wilde ik nou ook al weer zeggen?

(Gedempt, haastig.)

Is mijn vrouw niet hier geweest?

KLESJTS

Ik heb haar niet gezien ...

KOSTYLEV *(loopt behoedzaam naar de deur van Pepels kamer)*

Zoveel plaats als jij wel niet inneemt voor die twee roebel per maand! Het bed ... en dan, waar jij altijd en eeuwig zit ... voor vijf roebel ruimte neem je in beslag! Daar moet ik toch wel een halve roebel in de maand meer voor vragen

...

KLESJTS

Knoop me toch meteen een strop om mijn hals en hang me op! Jij crepeert binnenkort en denkt alleen maar aan geld ...

KOSTYLEV

Waarom zou ik jou ophangen? Daar schiet toch niemand wat mee op. Nee, God zij met je, geniet onbezorgd van je leven ... ik krijg een halve roebel meer per maand en daarmee koop ik olie voor de godslamp ... en mijn offergave moet voor het heiligenbeeld branden ter vergeving van mijn zonden ... en ook van de

jouwe. Want jij denkt zelf toch niet aan jouw zonden ... ach, Andrej, wat ben jij toch een slecht mens! Je vrouw heb je zo slecht behandeld, dat ze nu de tering heeft ... niemand mag jou, niemand heeft achting voor je ... als je werkt, stoor je iedereen met je geknars ...

KLESJTS (*schreeuwt*)

Wil je mij hier kapotmaken, of wat?

(*Satin brult luid.*)

KOSTYLEV (*duikt in elkaar*)

Lieve God in de hemel!

TONEELSPELER (*komt binnen*)

Ik heb haar in de gang gezet, heb haar goed ingestopt ...

KOSTYLEV

Jij hebt een goed hart! Dat was fatsoenlijk van je ... daarvoor zul je beloond worden ...

TONEELSPELER

Wanneer?

KOSTYLEV

In het hiernamaals, broeder ... daar, waar al onze daden genoteerd worden ...

TONEELSPELER

Je zou me eigenlijk hier al kunnen belonen voor mijn goede hart ...

KOSTYLEV

Zo, en hoe dan?

TONEELSPELER

Scheld mij de helft van mijn schulden kwijt ...

KOSTYLEV

Altijd moet jij grappen maken, altijd moet jij toneel spelen ... hoe kun je nou een goed hart met geld belonen? Een goed hart is kostbaarder dan alle aardse goed. Maar schulden blijven schulden. Jouw schulden moet je mij terugbetalen! ... Jouw goedheid moet je mij, oude man, toch wel kosteloos ten deel laten vallen ...

TONEELSPELER (*loopt de keuken in*)

Een schurk ben je, oude man ...

(*Klesjts staat op en loopt de gang in.*)

KOSTYLEV (*tegen Satin*)

Is hij weg? De knarser? Hehe! Hij kan me niet uitstaan ...

SATIN

Wie, buiten de duivel, kan jou nou uitstaan?

KOSTYLEV (*geamuseerd*)

Jij bent een oude mopperkont! En dat terwijl ik jullie allemaal toch zo graag mag, ik weet jullie te waarderen, stelletje ongelukkige, waardeloze, verlopen bedelaars ...

(*Plotseling, haastig.*)

Is Vasjka er?

SATIN

Ga maar kijken ...

KOSTYLEV (*loopt naar Pepels deur en klopt*)

Vasjka!

(*De Toneelspeler verschijnt in de deuropening van de keuken, hij kauwt op iets.*)

PEPEL

Wie is daar?

KOSTYLEV

Ik ... ik ben het, Vasjka!

PEPEL

Wat moet je?

KOSTYLEV (*aarzelend*)

Doe open ...

SATIN (*zonder naar Kostylev te kijken*)

Normaal zou hij wel opendoen, maar zij is er ook ...

(*Toneelspeler proest het uit.*)

KOSTYLEV (*ongerust, zacht*)

Wie is er ook? Wat zeg je?

SATIN

Wat? Praat je met mij?

KOSTYLEV

Wat zei je?

SATIN

Och ... Ach ... niets ...

KOSTYLEV

Pas op, hè ... maak het niet te bont.

(*Klopt hard op de deur.*)

Vasili!

PEPEL (*opent de deur*)

Wat is er? Waarom stoor je me?

KOSTYLEV (*kijkt rond in de kamer*)

Ik ... eeh ...

PEPEL

Heb je het geld?

KOSTYLEV

Ik ... moet wat met je bespreken ...

PEPEL

Of je het geld hebt?

KOSTYLEV

Wat voor geld? Hoor eens ...

PEPEL

Het geld. De zeven roebel, voor het horloge. Nou?

KOSTYLEV

Wat voor een horloge, Vasjka! ... Ach ...

PEPEL

Luister, jij! Ik heb jou gisteren in aanwezigheid van getuigen een horloge

verkocht voor tien roebel ... daar heb ik er drie van gehad, zeven krijg ik nu!

Wat sta je nou zo dom te kijken? Sluipt hier in het rond, valt alle mensen lastig en komt zijn plicht niet na ...

KOSTYLEV

Ssst - ssst! Wind je niet op, Vasjka ... Dat horloge, dat ...

SATIN

Was gestolen.

KOSTYLEV (*streng*)

Ik koop geen gestolen goederen ... hoe kun je ...

PEPEL (*pakt hem bij de schouder*)

Waarom val je mij lastig? Wat wil je?

KOSTYLEV

Niets ... niets ... ik ga al ... als je zo bent ...

PEPEL

Schiet op, verdwijn en haal het geld!

KOSTYLEV (*gaat*)

Jullie zijn een onbehouwen volk! Ajajajaj ...

TONEELSPELER

Wat een komedie!

SATIN

Fantastisch! Ik hou daarvan!

PEPEL

Wat moest die hier nou?

SATIN

Begrijp je dat niet? Zijn vrouw zoeken! ... Waarom sla je hem niet gewoon dood, Vasili?

PEPEL

Vanwege zo'n smeerlap zeker mijn leven verknoeien!

SATIN

Je moet het gewoon goed aanpakken! En dan trouw je met Vasilisa ... en word je onze huisbaas ...

PEPEL

Dank je feestelijk! Jullie zouden mijn huis meteen in drank omzetten ... en mij erbij! Ik ben te goedmoedig ...

(Gaat op een brits zitten.)

Die oude smeerlap ... maakt me wakker ... En ik lag net zo mooi te dromen. Ik was aan het vissen en ving een reusachtige brasem! Een brasem - zoiets bestaat alleen maar in je dromen! Terwijl ik de lijn binnenhaal, denk ik, die breekt.

Dus pak ik het vangnet en ik wil net ...

SATIN

Dat was geen brasem, dat was Vasilisa ...

TONEELSPELER

Vasilisa heeft hij al gevangen ...

PEPEL (*woedend*)

Sodemieter toch op ... met die Vasilisa van jullie!